

IJTIMOIIY-SIYOSIY ISLOHOTLAR VA SHARQ SHAHARSOZLIK MADANIYATIGA QO'SHGAN HISSA

Mamirjonov Muhammadrizo Umidjon o'g'li

TDYU huzuridagi Namangan viloyati akademik

litseyning 204-guruh o'quvchisi

muhammadrizomamirjonov0818@gmail.com

Abdumalikov Abrorbek Abduxalim o'g'li

TDYU huzuridagi Namangan viloyati akademik

litseyning 105-guruh o'quvchisi

abrorabdumalikovv@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning davlat boshqaruvi tizimidagi islohotlari hamda Hindiston va Afg'oniston hududlarida shaharsozlik madaniyatini rivojlantirishdagi o'rni kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda "Boburnoma" asari asosiy manba sifatida o'rganilib, Boburning ijtimoiy adolat, markazlashgan boshqaruv, ekologik-landshaft yondashuv va urbanistik tafakkurga oid qarashlari ochib beriladi. Shuningdek, Boburiylar davri me'morchilik maktabining shakllanish jarayoniga nazariy baho beriladi.

Kalit so'zlar: Bobur, Boburiylar, ijtimoiy islohotlar, markazlashgan davlat, shaharsozlik, Chorbog', urbanizatsiya, Boburnoma, Sharq me'morchiligi.

Аннотация: В статье комплексно анализируются реформы Захириддина Мухаммада Бабура в системе государственного управления и его вклад в развитие градостроительной культуры в Индии и Афганистане. На основе произведения «Бабурнаме» раскрываются его социально-политические взгляды, принципы централизованного управления, а также экологические и урбанистические концепции.

Ключевые слова: Бабур, Бабуриды, социальные реформы, централизованное государство, градостроительство, Чорбог, урбанизация.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of Zahiriddin Muhammad Babur's administrative reforms and his contribution to the development of urban planning culture in India and Afghanistan. Based on the "Baburnama," the study explores Babur's socio-political philosophy, centralized governance model, and ecological-urban vision.

Keywords: Babur, Mughals, social reforms, centralized state, urban planning, Chorbagh, urbanization.

1. KIRISH

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) nafaqat yirik sarkarda va iste'dodli shoir, balki o'z davrining ilg'or siyosiy tafakkur egasi va shaharsozlik madaniyatining rivojiga hissa qo'shgan davlat arbobi sifatida ham tarixda muhim o'rin egallaydi. U asos solgan Boburiylar imperiyasi qariyb uch asr davomida Hindiston yarimorolining siyosiy va madaniy taraqqiyotini belgilab berdi.

Bobur faoliyati Temuriylar davri boshqaruv an'analari va Sharq Uyg'onish davri madaniy merosiga tayangan holda shakllandi. U o'z davlatchilik modelida harbiy intizom, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni uyg'unlashtirishga harakat qildi.¹⁷

Maqolaning maqsadi — Boburning ijtimoiy-siyosiy islohotlari hamda shaharsozlik sohasidagi faoliyatini manbashunoslik va tarixiy-qiyosiy yondashuv asosida keng tahlil qilishdir.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullar qo'llanildi:

- Tarixiy-qiyosiy tahlil – Boburgacha bo'lgan Lodiylar boshqaruvi va Bobur joriy etgan markazlashgan tizim qiyoslandi.¹⁸

- Manbashunoslik yondashuvi – Boburnoma va “Mubayyin” asarlari asosiy manba sifatida tahlil qilindi.

- Arxitektura-landshaft tahlili – Chorbog' uslubidagi bog'larning kompozitsion va gidrotexnik tizimi o'rganildi.

- Sintez va umumlashtirish – tarixiy ma'lumotlar zamonaviy urbanistika nazariyalari bilan uyg'unlashtirildi.

3.1. Ijtimoiy-siyosiy islohotlar

1. Markazlashgan boshqaruv tizimi

Bobur Hindistonga kelgan paytda siyosiy parokandalik hukm surardi. U viloyat boshqaruvini qat'iy markazga bo'ysundirdi¹⁹. Har bir hududda harbiy va moliyaviy vakolatlar ajratildi, bu esa korrupsiya va o'zboshimchalikning oldini oldi.

2. Soliq va iqtisodiy siyosat

“Mubayyin” asarida soliq stavkalari shariat tamoyillari asosida tartibga solindi. Yer solig'i adolatli miqdorda belgilandi, bu esa dehqonchilik va savdoning jonlanishiga olib keldi.

3. Diniy bag'rikenglik

Bobur mahalliy hind zodagonlarini davlat boshqaruviga jalb qildi. Bu siyosat keyinchalik Akbar davrida mukammal tizimga aylandi.²⁰

3.2. Shaharsozlik va urbanistik qarashlar

Bobur shaharni faqat siyosiy markaz emas, balki madaniy va estetik makon sifatida tasavvur qildi.²¹

Chorbog' konsepsiyasi

Chorbog' — to'rt qismga bo'lingan simmetrik bog' tizimi — tabiat va tartib ramzi sifatida talqin qilindi. Bu model keyinchalik Toj Mahal va Humoyun maqbarasi majmualarida mukammal ko'rinish oldi.

Suv inshootlari

Bobur Kobul va Agrada korizlar, hovuzlar va hammomlar qurdirgan. Issiq iqlim sharoitida suv ta'minoti masalasiga alohida e'tibor qaratilishi ekologik yondashuv namunasi sifatida baholanadi.

Yo'l va infratuzilma

¹⁷ Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2002.

¹⁸ Zahiriddin Muhammad Bobur. Mubayyin (fihiy asar). – Toshkent: Mumtoz so'z, 2011.

¹⁹ Azimjanova, S.A. Zahiriddin Muhammad Bobur va uning merosi. – Toshkent: Fan, 2005.

²⁰ Azimjanova, S.A. Zahiriddin Muhammad Bobur va uning merosi. – Toshkent: Fan, 2005.

²¹ Jawaharlal Nehru. The Discovery of India. – New Delhi, 1946.

Savdo yo'llari bo'ylab minoralar va quduqlar qurilishi iqtisodiy integratsiyani kuchaytirdi. Bu infratuzilma siyosiy markazlashuvni mustahkamladi.

Boburning muvaffaqiyat siri — harbiy kuch bilan bir qatorda ma'muriy intizom va madaniy siyosatni uyg'unlashtira olganidadir. Shotland tarixchisi William Erskine uni "Osiyoning eng madaniyatli hukmdorlaridan biri" deb ta'riflagan.²²

Boburiylar davri me'morchiligi keyinchalik Dehli Qizil qal'asi kabi obidalarda o'zining yuksak cho'qqisiga chiqdi. Bobur asos solgan simmetriya, bog'-ansambl va suv arxitekturasini an'analarini butun bir imperiya estetik qiyofasini belgiladi.²³

Shu ma'noda, Bobur Sharq urbanistik tafakkurida tizimli landshaft me'morchiligi an'alarini amaliy darajada rivojlantirgan hukmdorlardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA

Boburning ijtimoiy-siyosiy va shaharsozlik faoliyati quyidagi natijalarga olib keldi:

1. Parokanda hududlarda markazlashgan boshqaruv tizimi yaratildi.
2. Iqtisodiy va soliq siyosati adolat tamoyiliga asoslandi.
3. Markaziy Osiyo va Hindiston me'moriy uslublari sintezi yuzaga keldi.
4. Chorbog' va suv arxitekturasini orqali ekologik muvozanatga asoslangan shahar modeli shakllandi.

Bobur merosi bugungi urbanistika va davlat boshqaruvi nazariyasi uchun ham dolzarb ahamiyatga ega. Uning qarashlari shaharni inson, tabiat va hokimiyat o'rtasidagi uyg'unlik makoni sifatida talqin qilishga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2002.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Mubayyin (fiqhiy asar). – Toshkent: Mumtoz so'z, 2011.
3. Azimjanova, S.A. Zahiriddin Muhammad Bobur va uning merosi. – Toshkent: Fan, 2005.
4. Jawaharlal Nehru. The Discovery of India. – New Delhi, 1946.
5. William Erskine. History of India under Baber and Humayun. – London, 1854.
6. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.

²² William Erskine. History of India under Baber and Humayun. – London, 1854.

²³ O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.